

HERCZEG ÁKOS

Hosszú nap, elBORBÉLY SZILÁRD EMLÉKÉRE
(SZIJJ FERENC: AGYAG ÉS KÁTRÁNY)

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2014
152 oldal, 2490 Ft

Van valami furcsa és megmagyarázhatatlan – ha szabad napjaink egyik honi kultfilmjének fordulatával élnem – abban, hogy Szijj Ferenc *Agyag és kátrány* című új, 150 oldalas verseskötetéről itt és most, 2015-ben, egy információszegénynek, lelassultnak éppen nem nevezhető korban szólunk, melyben rögtön az első hosszúversek elolvasása után mintegy tünetőleg vetül ránk a könyv súlyos árnyéka, háttérben ama morajló felismeréssel, hogy bizony nem úgy élünk, ahogy kellene. Feltéve, ha a „jól-lét” szempontjából számít a világunk és önmagunk megfigyelésére irányuló törekvés, ha releváns még, hogy elmerengjünk olykor a kettő viszonyán – mindez persze csak akkor merül fel egyáltalán, ha tudatosítjuk magunkban, hogy a létezés aligha írható le a felkelés és a lefekvés közt megtett út koordinátaival. Szijj Ferenc új könyve mindenekelőtt (újra) látni tanít, befelé és kifelé egyaránt, és, ha már elfeledtük volna, eközben finoman emlékeztet bennünket, hogy a költészetnek milyen pótolhatatlan szerepe is van a jelenlét megtapasztalhatóvá tételében.

”
A kritika, jóllehet, ennél már kevesebbet is emelt a magasba friss verseskötetet. Nem meglepő tehát, hogy a még csak éppen megindult szakmai diskurzus több mint fontos, sőt, ahogy Keresztury Tibor fogalmaz, egyenesen „esemény-szerű” megjelenésről beszél az *Agyag és kátrány* vonatkozásában, és az sem pusztán a több évtizedes, nem hivalkodó, csendes magasszínű pályának szóló hódolati gesztus, hogy a legtöbb online felület az év könyvei között emlegette, míg számos pályatárs egyik legfontosabb tavalyi olvasmányának tartotta. Szijj Ferenc kötetéről elmondható, valami történt vele a magyar irodalomban, de mintha ennek pontosabb megfogalmazódása egyelőre mintha hiányozna az egyöntetű kalapemelések mellől. A hangzatos kijelentések övezte kezdeti elemzői tapogatózás persze nem ok nélküli: az irodalmi teljesítmény ez esetben valóban könnyebben transzparenssé tehető, mint amennyire elmondható, miben

is rejlik annak egyedülálló természete, lévén egy olyan kötetről van szó, amely a szokottnál jobban ellenáll a jelentésképződés bevett formáinak. Így az olvasó kissé akkor is tanácstalannak érzi magát, ha a könyv tétjére szerintem jó érzékkel rátaláló Balajthy Ágnes – a szemlélő és többek közt a fényviszonyok által folyton változó fenomén együttmozgására utaló – sorait vagy Krusovszky Dénesnek a kötet költőiségét elemző passzusait látja, hiszen közben azt is érzi, hogy a tetszetős magyarázatok ellenére a vártnál több szöveghely maradt nyugtalanítóan homályban. Ám a borítóra nézve nem kérdés, hogy az elmosódottság ezúttal a megértés szerves részét képezi, melyet nem felszámolni kell, hanem integrálni, magunkévá tenni, elmerülni benne. Az *Agyag és kátrány* mindenkori olvasójára (és kritikusra) háruló egyik legfontosabb feladat talán ez: lemondani az összeálló kép illúziójáról, arról, hogy van olyan távlat, ahonnan a nehezen felfejthető jelentések egymáshoz kapcsolhatók és ez által a látvány – ha kissé erőszakoltan is, de – lekerekíthető lesz, vagy egyszerűen elhinni, amit a kötet egy ponton állít, hogy „nincs követhető logika” (34).

Kétségkívül van viszont egy nem múltó törekvés a világ egy-egy kitarzott, végtelenbe nyúló pillanatának a rögzítésére. Ha a líra feladata kimondatlanul is a létezés valamifajta megragadásában áll, úgy elmondható, a kortárs palettán Szijj Ferenc kötete jut a legmesszebb ennek elbeszélhetővé tételében, olyannyira, hogy az ember egyszerre azon kezd el merengeni, miért nem írták ezt már meg korábban. A tökéletes recept persze aligha írható le anélkül, hogy elvonnánk annak esszenciáját, ugyanakkor a versek egy részének működése a fotó analógiáján mégis megközelíthetőnek látszik: a versbeli látvány aprólékos megjelenítését végző beszélő a fényképezőgéphez hasonlóan a létezés egy pillanatát a maga teljességében és állandóságában ragadja meg, anélkül, hogy (a változó fényviszonyok, illetőleg a szemlélő ugyancsak mozgásban lévő állapota folytán) ez a rögzítettség bármikor is utánképezhető volna. Magyarán ahogy nincs két egyforma fotó, úgy nem létezik ugyanannak a tájnak két azonos verbális leképeződése sem, még akkor sem, ha a beszélő feltűnően vonzódik az állóképszerű, monoton, gyakran ember nélküli tájakhoz (ahogy *A tárgyak súlya* fényképésze is hiábavalóan keresi a tiszta kompozíciót lehetővé tevő tökéletes fotópillanatot). Minden vers felfogható tehát egy újabb nekirugaszkodásnak, hogy ez a – paradox módon – csak egyszeri, mindenkor másként előtűnő, más részleteket kiemelő állandóság leírhatóvá váljon. A tét ennélfogva mindig óriási marad, mivel a létezés egy-egy kimerevített pillanatának (ami persze nem ritkán hosszabb, akár egy napos időtartamot jelöl) teljességét kívánja összefogni – és éppen ezért *eseményyszerű* a szenzuális összhangzattan eme példátlan megvalósulása valamennyi versben, mivel mindegyik darab egy új, sosem látott képpel gazdagítja a környező világunk képzeletbeli fotóalbumát. A nyelv jó barát, ahogy a szerző egyik interjújában utal rá, s valóban: „Semmi sem biztos, de mindent le lehet írni pontosan” (30). Az egyéb lejegyző rendszerekkel szemben ugyanis általa az érzékelhető mögötti tartomány is rögzíthetővé válik, nevezetesen maga a kitarzott figyelő tekintet, amely a látható/hallható magába oldva a létezés – ahogy a fülszöveg fogalmaz: – „kontrasztjaira” enged rálátást. Arra a nagyon is emberi, távolról sem tárgyilagos történetre tehát, hogy az adott szenzuális tapasztalat milyen mozgásokat hoz létre a szemlélőben, s hogy az milyen jelentések kiindulópontja lehet – a kötet nyelvén: hogyan „válk labirintussá a nap egyszerű története” (30).

„Egy nyári nap egyhangú, személyes / ünnepe, nincs iskola, lassú az élet, / csak úgy magukban vannak a dolgok, és egyéni, önkéntes feladat, hogy kezdjek / velük valamit” (143). Ha az olvasónak volna bármi kételye a tekintetben, hogy vajon mennyiben van köze egy idegen

tekintet leltárszerű, sosem látott tereket pásztázó tevékenységéhez, akkor az *Agyag és kátrány*ban a fentihez hasonló, szép számmal fellelhető szöveghelyek igazolhatják, hogy a legújabb Szijj-kötetnél nemigen találunk „személyhez szólóbbat” a kortárs verseskönyvek mezőnyében. Különös kijelentés ez egy olyan kötet esetén, ami a személyesség hagyományos fogalmának alig pár versben enged teret (*Halottak, Biztos tudat*), mégis, sosem volt ilyen határozott érzésem, hogy valami *dolgom van* vele. Mindenekelőtt magam számára feltenni a kérdést, hogy hová lettek a kiszámítható létezésen túlra vezető helyzetek, utazások előre nem látható eseményei, mivé lett a tudatos lelassulás jelentette időn kívül töltött órák, napok áldásos hordaléka, a világ rendszerint észrevétlen maradó részleteinek, repedéseinek megfigyelése, leírása, „amelynek csak nagyon / átfogó és egyszerű jelentése lenne az időről, / a térről, a világról és talán rólam is, / vagy inkább arról a homályos kapcsolatról, / amely a leírást velem összeköti” (141). A változó hosszúságú, világos és már-már megfejthetetlen mondatok sokaságából építkező, tökélyre fejlesztett gondolatrítmusú prózavers-nyelvet olvasva pedig évek óta először éreztem nehezen leküzdhető vágyat, hogy feladatot és kötelességet hátrahagyva vonatra üljek, mint a kötet beszélője oly sokszor, és a véletlenszerűségnek kitétten nézsek „arra a világra, amelynek nem is olyan régen / még én is a része voltam” (73). Az *Agyag és kátrány* valóban maradandó olvasmány, mely számos titkát megőrzi, ahogy az igazán fontos verseskönyveknek esetén ez normális; valójában sohase érhetünk a végére. Ám előzetesen nem árt tudni: feltétel nélküli, tökéletes nála-létet követel meg. Zárj be minden ajtót. Csukj be minden ablakot. Kezdj el olvasni.

LIPTÁK GYÖRGY: MŰVÉS